

Кравченко Наталія Станіславівна, провідний фахівець інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із найважливіших кроків України на шляху до впровадження світових стандартів забезпечення прав людини є реформування системи кримінальної юстиції.

Норми КПК України 2012 року істотно розширили коло та зміст загальних засад кримінального провадження, удосконалили процесуальні гарантії прав і свобод учасників кримінального провадження, посилили процесуальний статус сторони захисту. Проте на різних стадіях кримінального процесу проблема забезпечення прав його учасників залишається нерозв'язаною, оскільки кримінальний процесуальний закон у низці випадків передбачає обмеження їхніх прав. Під час застосування запобіжних заходів неминуче постають питання щодо умов, правильності, доцільності, відповідності їх обрання.

З метою посилення дієвості кримінального провадження норми КПК України 2012 року вдосконалили систему заходів, спрямованих на його забезпечення.

Розглядаючи заходи забезпечення кримінального провадження, можна констатувати, що найсуворішим їх видом є запобіжні заходи, що застосовують для забезпечення успішного здійснення досудового розслідування та судового провадження.

Запобіжні заходи полягають у позбавленні волі або обмеженні свободи підозрюваного, обвинуваченого на певний період часу. Вони призначені для врегулювання правових відносин, що виникають у сфері кримінального провадження, у всіх випадках, коли необхідно виключити можливість переховування підозрюваного, обвинуваченого від органів досудового розслідування або суду чи іншим чином зашкодити кримінальному процесу, тобто для забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого шляхом певного обмеження їхніх особистих прав.

Мета застосування будь-якого запобіжного заходу двоєдина: з одного боку – забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а з іншого – запобігти таким спробам (ризикам): 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-які речі або документи, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню в інший спосіб; 5) учинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому особу підозрюють [1, с. 40].

У статті 176 КПК України визначено вичерпний перелік запобіжних заходів, які можуть бути застосовані у кримінальному провадженні.

На відміну від КПК України 1960 року, колишній запобіжний захід, який застосовував слідчий під час досудового слідства у кримінальних справах, – підписку про невиїзд, трансформовано в КПК України 2012 року в особисте зобов'язання. Під час застосування підписки про невиїзд особа в примусовому порядку втрачала на певний час свободу пересування, однак свобода переміщення в межах населеного пункту не обмежувалася. Жодних інших обмежень для осіб, які дали підписку про невиїзд, законом не було встановлено.

Особисте ж зобов'язання за КПК України 2012 року має певні особливості. Наприклад, окрім обов'язку на кожну вимогу прибувати до слідчого, прокурора чи суду, на підозрюваного чи обвинуваченого може бути покладено й низку додаткових обов'язків, необхідність яких буде доведена прокурором, а саме: прибувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю; не відлучатися з населеного пункту, у якому він зареєстрований, мешкає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця мешкання та місця роботи; утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, спілкуватися з нею, дотримуючись умов, визначених слідчим суддею, судом; не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; докласти зусиль до пошуку роботи або навчання; здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд і в'їзд в Україну; носити електронний засіб контролю (ч. 5 ст. 194). Також, відповідно до ч. 2 ст. 179 цього Кодексу, підозрюваному, обвинуваченому письмово під особистий підпис повідомляють покладені на нього обов'язки та роз'яснюють, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і накладено грошове стягнення [2].

Під час аналізу стану здійснення судочинства в I півріччі 2017 року (за даними судової статистики) було розглянуто клопотання, скарги, заяви під час досудового розслідування та судового розгляду про застосування особистого зобов'язання – 5,7 тис. (8,1 тис. осіб), задоволено 5,5 тис. (7,8 тис. осіб), або 95,4 % (95,4 %) із загальної кількості [3]. Тобто найпоширенішими клопотаннями, що розглядають слідчі судді, є клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання.

Чекаючи на прийняття відповідних рішень прокуратурою та судом у кримінальному провадженні щодо застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, слідчі витрачають чимало часу. Це призводить до перенавантаження слідчого апарату, а також впливає на якість та оперативність досудового розслідування.

На нашу думку, за слідчим необхідно залишити право самостійно обирати запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання, оскільки це найбільш м'який захід процесуального примусу, порівняно з іншими. Він полягає в тому, що тимчасово обмежує свободу пересування підозрюваного, обвинуваченого, а отже, цей запобіжний захід буде застосовуватися тільки до тих осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, що не є тяжкими, а ухилення від органів розслідування й суду є малоімовірним.

Сформульована пропозиція спрямована саме на вдосконалення правового регулювання діяльності слідчого під час застосування запобіжних заходів, що має практичне значення для ефективного запобігання та протидії злочинності, а також швидкого, повного та неупередженого здійснення досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Москалюк Юлія Дмитрівна. – Ірпінь, 2015. – 200 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.

3. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до розділу II Кримінального процесуального кодексу, який набрав законної сили з 20 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)). – Назва з екрана.